

ЂОРЂО СЛАДОЈЕ, ПЕСНИК НЕЗАСЛАЂЕНОГ СВЕТА, ЗАРОБЉЕН БЕСКРАЈЕМ

Важно је бити спреман

Тако и Шекспир каже: бити спреман, то је све. Кад смо се већ затекли ту. Сами нас је Бог сачувао, не знам ко би други. Дјетињство је наш лични мит; одатле је родом и моја поезија. Нисам од Немањића, као толики родословци данас. Биће да су и они мање славни имали неких потомака. Ко не умије да се смије свијету, да окрене на шалу сву муку и тегобу живота, тога ће манита по гори хватати. Свијет се опасно заљуљао и ко зна гдје ће се клатно зауставити. Много шта ће зависити од трагичног рата у Украјини. И коме сада није јасно како тај свијет функционише, колико је ту лицемјерја и бахатости, томе је узалуд објашњавати. Ако се на овај или онај начин домогну Косова и Метохије, за остало нас неће ни питати

Пише: Бранислав Матић

Позива да се одустане од одустајања. Неким мајсторима нуди дом, неким траг. Зна да ни један од њих не жуди за масовношћу него за смислом и наследником. Да би харали нисколетачи, лествице су спуштене до чланака. А он већ пола века води дневник несанице, пева у магли, силази у самоћу. Премерава даљину Хиландара и плач Савин.

У златним олупинама, у трепетнику, у души са седам кора, тражи свакодневни уторник и огледалце српско. Одлаже одлазак чуваркућа.

Ђорђо Сладоје (Клиња, у Херцеговини, 1954).

Небески узорци. И по оцу и по мајци и по њиховим родитељима и даљим прецима ја сам Херцеговац, рођен у најхерцеговачкијој Херцеговини, како је за Улог негдје записала Исидора Секулић. И сад кад кажем да сам рођен у селу Клињи код Улога, бојим се да читаоцима, чак и многим Херцеговцима, неће бити ништа јасно. Малкице је закукуљена моја географија, као и биографија, уосталом. Улог је варошица на Неретви (у шали кажем да је то највећи српски град на тој ријеци, у коме данас живи петнаестак становника) и то у њеном горњем току, гдје је још мала, али кад надође и подивља, ваља дрвље и камење и носи све пред собом. Улог је на путу између Невесиња и Калиновика и за турског вакта био је ђумрукана, односно царина, о чему свједоче и топоними Царевац, Цариник и слично, али и географске карте још из XVI вијека. Улог је вјероватно једна од најстаријих касаба у Херцеговини, на караванском путу од Дубровника преко Мостара, Фоче, Пљеваља и даље. Клиња је сеоце, удаљено осам километара од Улога, које је имало двадесетак кућа, отприлике пола српских, пола муслиманских. Ја сам одатле сваки дан, чак и суботом, шипчио у Улог у школу. Данас се у шали хвалим да сам и ја похађао школу на даљину.

Како пише Јефто Дедијер, а он је најпоузданији у стварима етнографским, моји су старином из Жрвња код Љубиња и најприје су носили презиме Паранос, па су га вјероватно промијенили кад су паре потрошили. Каква је њих мука натјерала да спас траже у Клињи код Улога, то ми никад неће бити јасно. Знам да нису, како се многи хвале, убили Турчина у Црној Гори, па су у Херцеговини спасавали главу и мијењали личне документе. Ту се, речено у шали, рачуница не слаже, јер да је свако од тих бјегунаца убио по једног Турчина, Турци не би владали ни педесет година, а камоли пет вијекова. Биће да су понекад прелазили и на Србе, али због тога нису морали бјежати, јер је каурска глава била јефтина, а ни до данас није знатније поскупјела.

Знам такође да моји нису од Немањића, како пише у родословима многих породица који се у новије вријеме масовно објављују. У шали кажем како је и за вријеме Немањића, као и увијек, било сиромаша и фукаре и неко би морао бити и њихов потомак. Али то нико

неће да призна. За мене ће такође остати тајна како су и куда моји преци дошли у Клињу код Улога, па бих у шали знао рећи да смо ми узорци небеског народа, јер се горе могло стићи једино из небеса.

Дјетињство, наш лични мит. Моје дјетињство, као и свако, било је изузетно узбудљиво, али понекад и тегобно, па чак и опасно. Рекох већ да сам у школу пјешачио, а на том путу могло је да се свашта деси – да те пресретне нека звјерка, змија или неко чудовиште из дјечије маште, могло се пасти са неке старе воћке на које смо се пендали не питајући чија је све док нас власник не најури, могао је да те однесе и замуља нагло надошли поток, да се оклизнеш с брвна или да од старијих и јачих добијеш батине, ако ниси довољно брз. Ја сам се од јачих бранио управо брзином. Шта смо све радили и докле смо у заносу стизали, право је чудо да се никоме ништа ружно није десило. Сами нас је Бог сачувао, не знам ко би други. Зиме смо проводили на ручно прављеним скијама и спуштали се низ стрмине и сломиврате у које се без језе не може ни погледати. Чим ископни ту је лопта, за којом смо могли да трчимо по три дебела сата, а утакмица је прекидана кад би некога строгим гласом дозволили родитељи.

Дјетињство сам претежним дијелом проводио напољу, а домаће задатке радио уз петролејку, јер струја у село никада није стигла, као ни пут, осим коњске стазе. Али су зато звијезде биле окате и скоро надхват руке, мјесечина распамећујућа, а мрак тако густ да ми се понекад чинило да се може сјећи. И сасвим разумљиво, кад си дијете, могу из тог мрака хрупити свакојака чуда и чудовишта. И на мене су често кидисала, па су ми у неко доба салили страву, што ми је, нећете вјеровати, помогло да постанем отпорнији на стварност.

Дјетињство је у ствари наш лични мит – и по доживљају времена и простора, природних појава, људи и ствари. У тој митској опни ви сте у потпуно заштићеном и повлашћеном дијелу стварности, у који тек повремено допиру детаљи из свијета одраслих. Ти први интензивни утисци, слике и призори, дубоки доживљаји свијета као великог чуда, та присност са цјелином, чији смо нераздвојни дио, макар и као честица – све то остаје дубоко урезано у сјећању. Како старим, све ми се то јасније указује.

Од неизбрисивих детаља. Од интензитета и чистоте емоција, од дирљиво наивне непрестане зачудности знатним дијелом живи и моја поезија. Могао бих комотно рећи да је она родом из дјетињства, односно из сјећања на дјетињство. Пошто сам слова научио још прије поласка у школу, волио сам да неке ријечи са великим усхићењем пишем по снијегу – прстом или неким шиљком. А онда би дунула мећава и замела мој рукопис, или би, кад окрене југовина и снијег почне да се убрзано топи, и моје ријечи завршавале у некој мутној барици. Рано сам схватио како то што пишемо лако и брзо нестаје. А онда сам почео, не знам ни сам како, да са лакоћом састављам, односно кнадим шаљиве десетерачке пјесме о сеоским згодама, па су се слушаоци смијали и забављали, све док се неко не препозна и наљути се. А било је оних који су хтјели да ме бију, па сам и ту рано уочио да писање није тако безазлен посао како се на први поглед чини. Послије, под крај основне школе, прешао сам на пјесме по узору на Војислава Илића, чију поезију и данас волим. Његови зимски и јесењи пејзажи су и тачни и сугестивни и појачавају доживљај природе. Онда сам у гимназији почео лагано да долазим до свога гласа, у који су се неизбјежно мијешали и гласови других пјесника за чију поезију сам био и остао пријемчив.

Уз поезију, фудбал је моја велика опсесија. Никада нећу заборавити кад је мој, нешто старији друг Милија донио праву фудбалску лопту, ону с душицом, која је одскакала као сами ђаво, па смо крпењаче побацали у трње. Један од незаборавних тренутака, пошто ме већ питате, јесте и онај кад је подивљала Неретва однијела дрвену ћуприју, па смо неко вријеме у школу прелазили чамцем. Тешко је заборавити ту водену силу пред којом је човјек потпуно немоћан. Или, рецимо, потјерам ујутро стоку на испашу, а увече – нема мајке; добила бубрежни напад па су је хитном, односно на коњу отпремили до Улога, а онда у фочанску болницу. И све је одједном другачије – и хладно и празно и крње, а уз то краве не дају никоме да их музе, јер су навикле само на њу. А кад се вратила, и оне се радују, не баш као ја, али видио сам како се и животиње радују и дају двоструко више млијека. Или тај неизбјежни снијег који је знао пасти око Митрова дана, а у најбољем случају ископни крајем априла, да не кажем о Ђурђевудне. Ко се није обезбиједио основним намирницама, за себе и за стоку, није се добро провео. Кажем и за стоку, јер је од ње зависио опстанак и није случајно што су краве, овце, коњи... третирани готово као кућна чељад. Свуда уоколу, докле поглед допире све је бјелина, ујајило, како су говорили, а по ведром дану блијешти и не да у себе гледати. Или у предвечерје пада снијег и те су пахуље једина спона са оба свијета, нарочито са оним горњим. Ја сам и тада био увјерен да нам те пахуљице носе поруке од Господа који хоће да нам каже како нисмо сами усред те бијеле пустиње. И те сутонске пахуље су један од снажнијих метафизичких доживљаја, који ме и данас спопадне и врати у дјетињство, као што то, готово прустовски, учини мирис зове. Не могу заборавити ни ону жалну женску пјесму коју би дјевојке пјевале на црквеним саборима и сличним скуповима и сијелима: *Вита јело, увијек си млада / А ја сада па више никада* ... Или очеву пјесму „уз гањиве звуке“, баш као у Шантићевој непролазној елегiji...

Мноштво је незаборавних детаља из дјетињства, али овдје ћу ипак стати у увјерењу да сам, барем дјелимично, представио свој случај.

Равница. Кад сам завршио основну школу у Улогу, као један од најбољих ученика у њеној поприлично дугој историји, мој старији брат био је при крају гимназије. За његово школовање наши су родитељи дали и „црно испод нокта“, па је некад најбогатија кућа у селу спала на двије краве и десетак оваца. За мене није остало готово ништа и моје даље школовање било је готово немогуће. А онда се из Баната, из Јаше Томића, јавила моја тетка Зора и поручила да ме обавезно пошаљу код ње. Једна кашика више никога није ископала. По мене је дошао стриц Алекса, једна од митских фигура мога дјетињства, чији су доласци били прави празници, што се за овај и не би могло рећи, јер тада ћу први пут отићи од куће и вратити се тек сљедеће године, као да сам у војсци био.

Сјећам се да смо трчали да нам не побјегне воз, а то је урођени страх да ће нам нешто на шта не можемо да утичемо измаћи... Мени купили некакве ципеле са тврдим ђоновима, па су тако тутњале као да ме сејмени гоне. Пробудим се негдје у Шиду и загледам се кроз прозор све док ми се сунцокретно поље не почне вртјети као циновски рингишпил. И све докле поглед допире равно – око нема за шта да запне. Тај први утисак да је човјек у равници потпуно незаштићен и истурен свим силама, не само чувеној банатској кошави, остао ми је до данас.

Кућа у коју сам дошао велика, на лакат, швапска и прва до жељезничке станице. Могло би у њу стати пола мог села. Кад су ми први пут изнијели пљескавицу, замало се нисам убеутио – па њоме би се могло омрсити, не пола већ читаво село. Мој рођак Никола, са којим ћу четири године дијелити собу, пита ме знам ли да играм фудбал. Знам ја да играм и то веома добро, али нисам сигуран је ли то и у Банату и у Херцеговини иста игра. Додају ми лопту, а ја је одмах вратим да видим шта са њом раде. Кад сам се увјерио да је то исто, богме смо се наредних дана и година својски наиграли. Да се лакше привикнем на равницу, помогли су ми нови укућани који су ме примили као свога, а мој тетак Ђуро је био један од најбољих људи које сам упознао. И у школи – у гимназији у Сечњу – брзо сам се снашао и стекао пријатељства за цео живот и међу ученицима и међу професорима. А кад сам у Кикинди на литерарној смотри средњошколаца добио прву награду, била је то велика и непоновљива радост у нашој малој гимназији. На

равницу се ипак никада нисам до краја навикао, али то не драматизујем, а има дана кад о томе уопште не размишљам. Ако је то Творац из неких својих и нама непознатих разлога тако поравнао, наше је да то прихватимо кад смо се већ ту затекли. Те четири гимназијске године и свакодневна путовања возом и шинобусом од Јаше до Сечња, остаће ми у доживотном сјећању. Писао сам о томе, правећи своју малу банатску митологију која се лијепо допуњује са оном херцеговачком.

Мој други повратак у равницу, овај пут у Бачку, био је изнуђен ратом, а страшних и кошмарних избјегличких година не бих још једном да се јавно сјећам. Не поновиле се ником.

Одбрана хумором. Често говорим па ћу и овдје поновити како су прича и хумор у Херцеговини егзистенцијалне, а не стилске категорије. Све оно што је у стварном животу ускраћено, а ускраћено је готово све, то се надокнађивало причом и причањем који су по правилу зачињени хумором. Још увијек се тамо може пронаћи понеко ко умије да прича те бескрајне и фантастичне приче и та љепота казивања и баснословно језичко богатство иду под руку са животном оскудицом. Свака ствар, свака појава, душевно стање, морална својства имали су не једно име већ мноштво синонима. Све је дакле било именовано, да не кажем крштено, па се рецимо овца звала Грамофонка, поспрдно разумије се, а један је своме коњу дао име некадашњег америчког предсједника Регана. Тако рецимо најсиромашнијег човјека зову Султаном, а другог који се из војске вратио са екавицом зову Северац, јер је тај вјетар непрестано дувао у Панчеву, гдје је служио војску и гдје му је било најлепше у животу.

Ко није успио да окрене на шалу сву муку и тегобу тамошњег живота, какав сам и ја запамтио, тај се није добро провео; тога су, како би тамо рекли, манита по гори хватали.

Јасно је да ни прича ни хумор не могу суштински промијенити стварност, чак ни у Херцеговини, али је могу учинити подношљивијом. Од свих дефиниција хумора, можда је најтачнија она да је то посљедња одбрана немоћних, мада неријетко јесте, у извјесном смислу, и знак интелектуалне надмоћи. Хумор је уз то одличан пречистач баналности, глупости и нискости сваке врсте, са једне стране, и патетике са друге. А ниједно ни друго нам не мањка. Превише је оних смркнутих који и себе и свијет схватају преозбиљно. Нарочито себе.

Човјек је једина животињска врста којој је дат дар смијеха и штета је што га недовољно користи, свеједно је ли од Бога или од врага, како неки мисле.

Употреба хумора у литерарне сврхе захтијева посебну пажњу и наглашену концентрацију, јер лако се склизне у досјетку, виц или анегдоту, што није добро ни за прозни ни за пјеснички текст. А ту је распон огроман – од инвективе, преко ироније, без које је модерна књижевност незамислива, до црног хумора и гротеске или већ пословичног смијеха кроз сузе. Давно сам научио да све што је духовито не мора бити и умјетнички вриједно. Али да је хумор драгоцјен и у литератури и у животу, у то не треба сумњати. То у Херцеговини знају и тиме се бране они који пишу књиге и они који их читају, а нарочито они који причају своју бескрајну причу и њоме разблажују горчину земаљског живота, силе немјерљиве покушавају умилостивити, онако како то чине, рецимо, дјеца. Послије плача осмијех је прва дјечија реакција на стварност, на оно што дјелује застрашујуће у својој непробојној херметичности.

Једино је човјеку дата свијест, неизбежно трагична, о пролазности и смртности. Да би се што лакше прихватила и поднијела та неминовност, ми се замајавамо на стотину начина. Прича и хумор, умјетност уопште јесу једно од бољих и занимљивијих средстава да се припитоми пакао, како је то неко лијепо казао.

О језику и писму. Негдје сам већ записао како ми српски језик данас личи на снуженог и ојађеног сељака кога су покрали на велеградском бувљаку. Лијепи и богати српски језик заслужује много више пажње и бриге и поштовања од оних који њиме говоре и пишу, али и од оних који одлучују о начину његове јавне и службене употребе. И поред великог труда лингвиста, али и знатног броја књижевника, ту пред нашим очима српски језик се свакодневно срозава, подрива, пљачка, мрцвари и убрзано осиромашује. И ако већ говоримо о насиљу у разним облицима, од вршњачког до породичног и сваког другог, требало би казати да је на дјелу и својеврсно насиље над српским језиком.

А насилника је много – од оних споља, то јест од наших традиционалних непријатеља, до разних организација, удружења, али и оних који би о том језику требало да брину. Језик је један од кључних елемената националног, културног и историјског идентитета. Није

никакво чудо што је на удару оних који, док траје политичка халабука, неометано и систематски раде на разградњи кључних идентитетских носилаца – језика и писма, културне и књижевне традиције, историје и митологије, школства на свим нивоима, а и удари на Српску православну цркву постали су уобичајена појава.

Нестајањем села и гашењем хиљадугодишње патријархалне културе, нестају и дијелови језика тога свијета, одроњавају се читаве језичке громаде, ратарске, воћарске, сточарске, о језику старих заната у одумирању да и не говоримо. Језик једноставно нема шта да именује нити да посредује, односно нема коме да служи. Али то демографско урушавање није само лингвистички проблем, а није никаква утјеха чињеница да су и многи други суочени са истим, усуђујем се рећи и најтежим проблемом.

На другој страни, убрзани технолошки развој, који задире у саму антрополошку суштину човјека каквог знамо, а нарочито усавршавање средстава комуникације, у знатној мјери осиромашује лексику српског језика, свдећи га на пуко средство комуникације и скраћене, упроштене информације. А језик није само информација и комуникација, већ непрегледно поље креације. Отуда није ни чудо што нам студенти од свеколиког језичког богатства користе петстотињак ријечи. Ко хоће, може видјети да је у току разградња Вуковог, односно вуковског језика из кога треба истиснути све умјетничке, културолошке, духовне и друге садржаје и идентитетске састојке, како би се лакше манипулисало у свим областима живота.

Ћирилица је посебна прича и такав проблем да човјек не може повјеровати до каквих је размјера то стигло. На једној страни је индолентан однос државе која јесте донијела закон о употреби ћирилице, али се не труди да га спроведе, а на другој страни пасиван отпор оних на које се тај закон односи. Необјашњиво је да се Срби добровољно одричу једног идентитетски кључног елемента, наивно вјерујући да ће латиницом умилостивити моћне и учинити на вољу својим непријатељима. Упорност и интензитет потискивања ћирилице превазилази оно што се најчешће назива духом самопорицања и аутошовинизмом. Оваква аутодеструктивност има, сасвим извјесно, елементе социопатологије, неке врсте духовног суицида. На другој страни имате закон о родној језичкој равноправности, како ли се то зове, који је, без уважавања стручног мишљења, донесен по хитном поступку, а за чије су непоштовање предвиђене драстичне казне. У сваком случају, невесело стање, рекох већ, готово туробно. Ако ми не поштујемо свој језик и своје писмо, како ћемо га бранити и у другим државама, гдје је, сасвим разумљиво, непожељан. Да ли се ради о остацима југословенства које се овдје дубље укоријенило него код других народа, или су притисци са стране такви да им се не можемо одупријети, или предрасуде да је ћирилица мање модерно писмо, не бих могао поуздано рећи. Тек, они који раде под паролом *Заборавите прошлост* – могу бити задовољни. Разна удружења за одбрану ћирилице од Срба раде то најчешће трапаво,

тако да одбијају и оне који би се ћирилици приклонили. Можда би се неко и усудио да својој новоотвореној фирми умјесто обавезних „commerce“ и „trade“ напишу ћирилицом неку нормалну српску ријеч.

Језик има способност самообнављања и самооплођавања, али без помоћи оних који би требало да му служе неминовно пропада. А његовање матерњег језика и писма јесте прворазредни патриотски чин, у најљепшем смислу схваћен.

Послије нас не би ни питали. Примајући у Краљеву *Жичку хрисовуљу*, прије петнаестак година, рекао сам да нема ниједног херцеговачког Србина који држи до себе, а кога и народ поштује, коме је пало на памет да, поред живе Србије, подиже престонице по херцеговачким чукама. Хоћу и овдје да поновим да је за Херцеговце Србија једина земља за којом жуде и у коју вјерују. Многи од њих су из Америке добровољно долазили да се боре у Великом рату, не за херцеговачке врлети и поникве, већ за Србију и испуњење косовског завјета.

Додатни импулс овој интегралистичкој свијести даје и чињеница да је Херцеговина земља Светог Саве, што је сачувано у народном памћењу. И за мене је Србија Отаџбина у пуном и лијепом смислу те ријечи, без обзира на то што сам овдје као избјеглица доживио мучне и тешке тренутке.

Србија је, ко зна већ који пут у својој богатој и трагичној историји, изложена великим искушењима и неприхватљивим уцјенама и ултиматумима као уочи Првог свјетског рата. Парадоксално је да су Срби у „пијемонтском заносу“ ослободили словенску браћу и радили на стварању њихових држава полетније него што су водили рачуна о својој. Читав XX вијек Србија је провела ван себе – јуче у име југословенства, данас у име европејства. Ево већ је увелико XXI вијек а ми још увијек немамо државу са јасно утврђеним границама. Против себе имамо бивше савезнике из оба свјетска рата, који су нас бјесомучно бомбардовали. Пропагандном машинеријом створили су и замрзли слику о Србима као злочинцима и главним кривцима за пропаст Југославије и за све што се посљедњих тридесетак година дешава на Балкану, занемарујући чињеницу да је Србија стекла независност, изнуђену, тако рећи, тек кад су се осамосталиле све бивше југословенске републике. Да не говоримо о покушајима ревизије и прања историје и производње постистина помоћу којих се заповиједа како је било и како има да буде.

Бог сами зна на шта ће ово изаћи и како ће се завршити. Или ће, као и до сада, на Балкану остати „замрзнути конфликт“ који се по вољи моћних може активирати кад год затреба. (...)

Србија се заиста налази у изузетно тешком положају – изнутра разједињена, а споља притиснута ултимативним захтјевима да се одрекне дијела своје територије, заправо саме себе. Уколико нам отму Косово или им га неким несрећним случајем дамо, за остало нас неће ни питати. Искрено се надам да се то, ипак, неће догодити.

Боже, помози талентованима. Наша културна и књижевна сцена дјелује поприлично туробно и оскудно. Књижевнога живота, каквог се ја сјећам, готово и нема или се одвија само у кружоцима и котеријама најутицајнијих појединаца. Часописи излазе, углавном, кад успију да скупе новац за штампу, пјесничке књиге се штампају у 200–300 примјерака, па и то остане без читалаца. На другој страни цвјета индустрија јефтине забаве и сурогата сваке врсте.

Пуном паром, отворено и безочно, ради систем ја теби – ти мени, а „на високе сутерене“ подигли су се осредњи и лоши писци. Занимљиво је то да се на челу неких од најзначајнијих културних институција налазе писци који, част изузецима, кубуре и са талентом и са моралом. Они без зазора упрежу у таљиге сопствене афирмације све ресурсе установа које воде и сав утицај који имају. Треба само погледати гдје су били и како су објективно третирани прије него су се заглаварили. Тако се заправо ствара лажна слика о нашој књижевности, а невоља је и беда што у томе учествују и неки од најзначајнијих критичара, тумача, професора. Руси имају пословицу која каже: „Помози, Боже, талентованима, а неталенти ће се и сами снаћи.“ И богме су се снашли, само заборављају да је књижевна правда веома сурова. Гете вели да је књига која се подупире – књига која пада. Многе хваљене, под изнудом награђиване књиге, кад се подупорњи измакну, пашће тачно тамо гдје им је и мјесто. Неријетко и у заборав.

Поезија, ипак. Постоји готово општа сагласност да је поезија, већ дуго, бољи дио српске

књижевности. Проза никако да изађе из сопствених замршаја у које се сплела у жељи да буде умјетнички вриједна али и тржишно исплатива, да не кажем меркантилна. Највећа мана савремене прозе је стилска аљкавост и небрига о језику, али ваља рећи да се у мноштву лоших и осредњих нађе неколико добрих и врло добрих романа, с тим што их је тешко пронаћи у правој поплави такозване лаке литературе чија се производња показала као врло уносна.

Што се пак поезије тиче, ту је уочљива разноврсност поетичких образаца, тематско-мотивска разуђеност, језичко богатство, висока књижевна писменост... Ту су прије свега књиге неоверистичке поезије, преко интимистичке до религиозне и такозване поезије културе, док је све мање аутора који се баве историјским и националним темама. У савременој поезији доминира слободни стих, мада није мали број пјесника који прибјегавају строгом везаном стиху коме су се до јуче ругали.

Невоља са поезијом је у томе што се она све мање чита; пјесничке књиге примају само ријетке књижаре, тако да и оних двјестотињак примјерака остане непродато. Мени се понекад учини да је неко декретом прописао да се пјесничке књиге не купују и не читају. Мој утисак је да се и поезија чита, више него што је то некима пожељно. То упорно понављање да је поезија у кризи дјелује ми помало исфорсирано. Као да је у кризи само поезија, а у кризи је готово све, с тим што поезија од кризе живи. Очигледно је да је књижевност, па дакле и поезија изгубила друштвени значај и утицај, тако да се са жалом говори о „Перикловом добу“ културе, кад су и књиге почетника излазиле у хиљаду примјерака, а прикази пјесничких књига емитовани у телевизијском дневнику, кад је на књижевне вечери долазило више људи него данас на фудбалске утакмице. Поезија је, у ствари, изгубила идеолошки значај који је имала у социјализму, док је у друштвима без идеологије постала излишна. Уз то, поезија поставља неугодна питања свијету који живи на површини, као радник, спавач и потрошач. И, што је важно, она не доноси профит, а све што је непрофитабилно згурано је на маргину. Једно од најчешћих питања на које је требало да одговорим јесте – може ли поезија да мијења свијет? Поезија може да симболички осмисли наш живот, може љепотом и складом, богатством језика да га оплемени, духовно обогати, али да мијења стварност не може. И не знам ко јој је задао ту ступидну улогу. Сва сила свијета упрла је да промијени свијет, али и човјек и свијет остају у суштини исти, а промјене су једва козметичке. Свијет може промијенити само онај ко га је створио. Али Он је, из нама непознатих разлога, још увијек задовољан својом творевином.

Занимљив је и тај књижевни, па и културолошки парадокс – на једној страни не престаје прича о кризи књиге (о чему су написане многе књиге), а на другој страни пишу сви – пензионисани адвокати, судије, полицајци, до водитељки, новинара, музичара и филмских звијезда... И док не напишу и објаве књигу као да ништа нису урадили.

Песништво ће опстати. Сумњам да су данас могући поетички преврати попут оног који су извели Попа и Павловић (а било је ту још веома заслужних, попут Зорана Мишића), најприје стога што су већ испробани готово сви поетички модели, па и ове двојице превратника, тако да данашњи пјесник може да бира поетику у складу са својим сензибилитетом. Треба такође рећи да се такве стваралачке индивидуалности не рађају тако често, осим ако неко негдје дубоко крије свој таленат, како би рекао Брана Петровић. У српском пјесништву се данас обавља претрес поетичких образаца у потрази за новим. А неко лијепо рече да у поезији нема ничег новог, осим новог талента. Можда се то очигледно враћање традицији може сматрати неком врстом преображаја који нема такав епохални значај попут онога који су извели велики превратници. Занимљиво је, међутим, да се оно што је прије седамдесет година представљало радикалну иновацију савршено уклапа у традиционални поредак ствари. Оно што традиција не прими и не посвоји заправо и не постоји. А промјене у сензибилитету, макар и мале, увијек су драгоцене.

Не сумњам у то да ће поезија опстати, јер ће увијек бити оних који ће морати да је пишу и оних који ће жељети да то прочитају. Није то никад било масовно, али јесте довољно да се поетски пламичак одржи и на најжешћим историјским вјетровима.

Ако куће има. Не бих могао рећи да сам неки велики путник, али се путовању не опирем кад се укаже прилика. Био сам неколико пута у иностранству и не знам шта бих још једном тамо тражио. Са Американцима и Енглезима не говорим из политичких и геостратешких разлога, охоли Французи не би ни примијетили да сам дошао, њемачки ми звучи оштро и наредбодавно, а ја наредбе не волим, поготово њемачке. Биле су двије-три прилике да одем у Русију, али просто није се дало. И жао ми је што се, по свој прилици, нећемо срести.

Путовања са задовољством препуштам мојој кћерки Тијани која је у томе незауостављива. У младости није било могућности, а данас нема ни неке велике жеље ни потребе. Знало ми се учинити, кад први пут дођем у неко мјесто, како сам ту већ био. А можда и јесам.

Док су други љетне распусте проводили, поред осталог, и у путовањима, ја сам косио. Јер, била би велика срамота да не помогнем родитељима у том најважнијем и најтежем послу. Али није ми жао.

Србију сам с радошћу пропутовао, осим њеног источног дијела који је, кажу, изузетно лијеп. На Косову и Метохији сам често био, углавном књижевним послом, и због тога ми је веома драго. И ја сам вјеровао да пјесме могу умилостивити наше окрутне непријатеље или утјешити неког невољника. Волим, разумије се, и прекодринске предјеле без обзира на то које су вјере и нације.

Путовања доносе радост нових сусрета, озарења љепотама и божје творевине и људских дјела, упознавање са другим културама и обичајима... Код мене појачавају и осјећај пролазности – сад сте ту и ко зна када опет. Можда никад више.

Путовања нам на крају уљепшавају повратак кући. Ако куће има.

Посебност мјестâ. У Новом насељу, новосадском кварту гдје са породицом живим, још увијек има дрвећа и широких шетачких стаза, за разлику од неких других, углавном централних дијелова града, гдје су зграде најахале једна на другу, у произвољној, да не кажем дивљој градњи. Ове погодности користим најчешће ујутру, правећи један поприлично широк круг – да провјетрим главу, да се изнутра осовим и саберем. Понекад кане и неки стих, а редовно купим нешто од основних ствари за кућу. Волим ту јутарњу кружну шетњу, а ни куповина ми не пада тешко. Понекад са пријатељем попијем кафу у оближњем кафићу или дођем да погледам неку „Звездину“ утакмицу, јер немам тај спортски канал. И боље се осјећам кад „Звезда“ побиједи макар и у Сурдулици.

Посебно је, у ствари, свако мјесто, гдје смо у добром здрављу и у доброј вољи са неким ко нам је драг и важан. Кућа је, такође, изузетно мјесто и једно од највећих чуда које је човјек смислио. И гдје се, у овим годинама, ипак најбоље осјећам.

Мајстори. Моја прва лектира, истина усмена и звучна, биле су наше епске пјесме које је мој отац уз гусле сјајно пјевао. Не знам како их је памтио, али знао је готово цијелу Вукову пјесмарицу напамет, чак и неке побочне пјесме. Поновићу и овдје да сам, тако, рано озвучен десетерцем и озрачен косовским митом који је наша прва и посљедња, готово судбинска прича. А послије су трагове у мојој поезији остављали многи наши и свјетски мајстори. Већ сам поменуо Војислава, а могао бих навести низ пјесника од Бранка и Змаја, Ђуре и Лазе, па преко Дучића, Шантића и Ракића, Црњанског, Диса, Десанке, Раичковића, Куленовића, Данојлића, Бећковића, Симовића, Бране Петровића, а нарочито Душка Трифуновића и Рајка Петрова Нога. Душко је волио да помаже младим пјесницима, на разне начине, а међу њима сам и ја био. А Рајко ме је, као мој земљак, на изванредан начин увјерио да је и наш убоги завичај вриједан поезије. Занимљиво је да су пјесници моје генерације и нешто млађи напамет знали пјесме наших непосредних претходника, али су и они пратили наш развој и знали да нас ободре и подрже. Не могу са сигурношћу рећи, али ми се чини да су данашњи млади пјесници у некој врсти добровољне самоизолације, и да их претходне генерације много не занимају. Волио бих да гријешим. Заборавих и неколико значајних свјетских пјесника које сам са задовољством читао и читам, истина у преводу, и који су утицали на моју поезију у различитим фазама. Дакле, многи руски пјесници, нарочито Јесењин, Блок и Пастернак, па Јејтс и Рилке, више енглески него француски пјесници, па шпански и италијански... Све су то, дакле, пјесници који су неизбежно утицали на моју поезију, а жао ми је што сам остао непријемчив за неке добре пјеснике од којих се може много научити.

Одшетана поезија. Дуго сам пјесме састављао у усамљеничким шетњама, а онда их тако уцијело записивао и тек понешто дотјеривао, таман толико да не покварим онај почетни импулс. И сад углавном одшетам већину пјесама, али их морам одмах записати да их заборав не би избрисао. Сад ипак и над пјесмама проводим више времена. Док сам исписивао прозу, то је захтијевало пуну пажњу и концентрацију, а највише времена оде на прекуцавање. Иначе немам никакве унапријед смишљене планове нити захтијевам посебне услове. Истина, понекад ме писање одведе из свакодневице и мимо моје воље.

Пишем оловком, па тек послије прекуцавам, јер тај додир са хартијом је просто незамјењив и све вам је некако под руком, док се у непрегледном интернетском глумилу наш текст лако може загубити. Писање јесте ручни рад и сасвим је могуће да ће доживјети судбину старих заната који увелико нестају. У писању је добра ствар што нас нико не тјера да пишемо, осим кад то нешто изнутра тражи одговарајући језички израз. Тад је важно бити спреман.

Тако и Шекспир каже: бити спреман, то је све.

Безнађе је гријех. Без обзира на то што наша стварност личи на *пошљедња времена*, човјек мора, макар и инстинктивно да се опире општем хаосу и насиљу. Упркос свему, морамо се надати да ће се многе ствари промијенити, опасни процеси окренути ка добром исходу, мада за тако нешто заиста нема ни наговјештаја. Свијет се налази на ивици великог рата између најмоћнијих сила. Американци, који су навикли да буду господари свијета, тешко подносе такмаце као што су Русија и Кина. Рат у Украјини је много опаснији од многих које су Американци водили и воде диљем свијета. Види се да су исфрустрирани руским оружаним отпором и кинеском економском моћи. Овдје се ради о сукобу цивилизација, како је то Хантингтон предвидио – западне (англоамеричке) и руске. Од исхода тог сукоба, који је тешко предвидјети, зависиће у многоме будућност свијета.

У колоплету моћних и завађених, Србија је данас, а то данас предуго траје, у тешкој ситуацији. Они који су је разорили и разградили не дају јој да се састави, већ свим средствима настоје да је принуде да се добровољно одрекне најважнијег дијела земље, јер ето они баш ту имају свој национални интерес, док ми на то немамо право зато што смо тобож прогонили Албанце. А њих тамо има више таман за онолико колико има прогнаних Срба. Тако говоре чињенице, али „тим горе по чињенице“. Нико не мари што и оно мало Срба Албанци тероришу на сто начина, што се крше и људско и међународно право, ако више тако нешто уопште постоји. Понављам – ако се на овај или онај начин домогну Косова и Метохије, за остало нас неће ни питати.

Али, у пркос свему томе, Србија нема право да пропадне, нити ми имамо право на луксуз безнађа. На тројству које чине вјера, нада и љубав заснован је наш духовни живот – светост живота, тако рећи.

Безнађе је, уосталом, велики и тешко опростив гријех. Зар није лијепо речено – нада нам је дата због оних без наде. <

Белешка

Ђорђе Сладоје (Клиња, општина Калиновик, Српска, 1954). Основну школу завршио у Улогу, гимназију у Сечњу, студије социологије у Сарајеву. Радио у Народној и универзитетској библиотеци у Сарајеву до 1992, када је због рата избегао у Врбас, Србија. До 2007. био је секретар Фестивала поезије младих и главни уредник *Трага* у Врбасу. Од 2007. уредник је књижевног програма у Културном центру Новог Сада. Био је и главни уредник

Летописа Матице српске

. Објавио је више од двадесет књига песама и избора из поезије, поред осталих:

Дневник несанице

(1976),

Велики пост

(1984),

Свакодневни уторник

(1989),

Трепетник

(1992),

Плач Светог Саве

(1995),

Петозарни мученици

(1998),

Далеко је Хиландар

(2000),

Огледалце српско

(2003),

Мала васкрсења

(2006),

Манастирски баштован

(2008, 2009),

Златне олупине

(2012),

Силазак у самоћу

(2015),

Певач у магли
(2017),
Одлагање одласка
(2019),
Модре жилице
(2021),
Димни знаци
(2023)... Пише и прозу (*Риба звана гаовица*
, 2023) и есеје.

Добитник је четрдесетак књижевних награда.

Живи у Новом Саду.

(Извор: www.nacionalnarevija.com)

Објављено: среда, 10. април 2024, 09:22h